

Розділ III. Правове забезпечення екологічної безпеки

§ 1. *Поняття екологічної безпеки*

§ 2. *Правові вимоги щодо забезпечення екологічної безпеки при розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції, введенні в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів*

§ 3. *Правові вимоги щодо безпеки продуктів*

§ 4. *Правове регулювання поводження з небезпечними речовинами*

§ 5. *Правове регулювання поводження з відходами*

§ 6. *Правове забезпечення радіаційної безпеки*

§ 7. *Правовий захист населення від шуму*

§ 8. *Правове регулювання відносин, що виникають у зв'язку з надзвичайними екологічними ситуаціями*

§ 9. *Правове регулювання безпечного використання генетично змінених організмів*

§ 1. *Поняття екологічної безпеки*

Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави (стаття 16 Конституції України). Це конституційне положення є одним із ключових, адже торкається самого існування Українського народу. Основним у ньому є поняття екологічної безпеки. Під нею розуміється такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей (стаття 50 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища").

Критерії безпечного стану навколишнього природного середовища визначаються системою екологічних нормативів, технічних, санітарно-гігієнічних, будівельних та інших норм і правил, що містять вимоги щодо охорони довкілля. Відповідно до них здійснюються: розміщення, проектування, будівництво, реконструкція, введення в дію та експлуатація підприємств, споруд та інших об'єктів, застосування засобів захисту 62 рослин, мінеральних добрив, токсичних хімічних речовин, вирішення питань охорони довкілля від акустичного, іонізуючого й іншого шкідливого впливу фізичних чинників, від забруднення радіоактивними, виробничими, побутовими відходами тощо.

Дотримання нормативів і правил екологічної безпеки забезпечується державою за допомогою: створення системи екологічного законодавства, яка, з одного боку, спрямована на охорону сфер, де виявляються негативні наслідки антропогенної

діяльності (земля, вода, тваринний і рослинний світ, надра, атмосферне повітря, природне середовище у цілому), а з іншого - на сфери, де виникають екологічні проблеми (промисловість, енергетика, сільське господарство, транспорт тощо); формування системи управління охороною навколишнього природного середовища, яка включає до себе як органи загальної компетенції, так і спеціально уповноважені органи виконавчої влади, на які покладається здійснення екологічного контролю та інших управлінських функцій у галузі охорони довкілля; впровадження економічного механізму природокористування (плати за забруднення довкілля, спеціальне природокористування, фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів бюджетів та інших джерел тощо); сприяння участі громадськості у вирішенні екологічних проблем (забезпечення вільного доступу до екологічної інформації, визначення правових засад здійснення громадської екологічної експертизи, формування об'єднань громадян, що мають за мету охорону довкілля, надання права на подання до суду позовів про відшкодування шкоди внаслідок негативного впливу на довкілля діяльності підприємств, установ, громадян та окремих громадян тощо).

Питання для самоконтролю

1. Поняття екологічної безпеки.
2. Як визначаються критерії безпечного стану навколишнього природного середовища?

§ 2. Правові вимоги щодо забезпечення екологічної безпеки при розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції, введенні в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів

Виробничі й інші господарські об'єкти є основними джерелами негативних фізичних, хімічних і біологічних впливів на довкілля. Тому з метою забезпечення безпеки цих об'єктів Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991), "Про основи містобудування" (1992), "Про санітарно-епідеміологічне благополуччя населення" (1994), "Про екологічну експертизу" (1995), "Про планування і забудову територій" (2000), та іншими нормативно-правовими актами, включаючи санітарні та

будівельні правила й стандарти, встановлюються спеціальні вимоги.

Передбачено, зокрема, що при проектуванні, розміщенні, будівництві, введенні в дію нових і реконструкції діючих підприємств, споруд та інших об'єктів, удосконаленні існуючих і впровадженні нових технологічних процесів та устаткування, а також у процесі експлуатації цих об'єктів має забезпечуватися екологічна безпека людей, раціональне використання природних ресурсів, додержання нормативів шкідливих впливів на навколишнє природне середовище. При цьому повинні передбачатися вловлювання, утилізація, знешкодження шкідливих речовин і відходів або повна їх ліквідація, виконання інших вимог щодо охорони навколишнього природного середовища та здоров'я людей.

У законодавстві робиться спеціальний акцент на тому, щоб підприємства, установи й організації, діяльність яких пов'язана зі шкідливим впливом на навколишнє природне середовище, незалежно від часу введення їх у дію повинні бути обладнані спорудами, устаткуванням і пристроями для очищення викидів і скидів або їх знешкодження, зменшення впливу шкідливих факторів, а також; приладами контролю за кількістю і складом забруднюючих речовин та за характеристиками шкідливих факторів.

Важливою законодавчою вимогою є включення до проектів господарської та іншої діяльності матеріалів оцінки її впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людей. Оцінка повинна здійснюватися з урахуванням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, екологічної ємності даної території, стану навколишнього природного середовища в місці, де планується розміщення об'єктів, екологічних прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку регіону, потужності та видів сукупного впливу шкідливих факторів та об'єктів на навколишнє природне середовище.

Закон також; вимагає, щоб підприємства, установи й організації, які розміщують, проектують, будують, реконструюють, технічно переозброюють, вводять в дію підприємства, споруди й інші об'єкти, а також проводять дослідну діяльність, що за їх оцінкою може негативно вплинути на стан навколишнього природного середовища, подають спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища та його органам на місцях спеціальну заяву про це. Забороняється введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, на яких не забезпечено в повному обсязі додержання всіх екологічних вимог і виконання заходів, передбачених у проектах на будівництво та реконструкцію (розширення та технічне переоснащення).

У процесі експлуатації підприємств, здійснення їх виробничої діяльності мають здійснюватися заходи щодо забезпечення дотримання еколого-правових вимог щодо: безпеки продукції; поводження з небезпечними речовинами; утилізації відходів та щодо інших умов виробничої діяльності, пов'язаної з впливом на довкілля.

§ 3. Правові вимоги щодо безпеки продуктів

Базові положення щодо безпеки продуктів містяться у Законі України "Про захист прав споживачів" (у ред. від 15.12.1993 р.). Так, визначаючи право споживача на безпеку товарів, Закон (стаття 16) установив, що споживач має право на те, щоб товари (роботи, послуги) за звичайних умов їх використання, зберігання і транспортування були безпечними для його життя, здоров'я, навколишнього природного середовища, а також не завдавали шкоди його майну. У разі відсутності нормативних документів, що містять обов'язкові вимоги до товару (роботи, послуги), використання якого може завдати шкоди життю, здоров'ю споживача, навколишньому природному середовищу, а також; майну споживача, відповідні органи виконавчої влади, що здійснюють державний захист прав споживачів, зобов'язані негайно заборонити випуск і реалізацію таких товарів (виконання робіт, надання послуг). На товари (наслідки робіт), використання яких понад визначений термін є небезпечним для життя, здоров'я споживача, навколишнього природного середовища або може заподіяти шкоду майну споживача, встановлюється термін служби (термін придатності). Ці вимоги можуть поширюватись як на виріб у цілому, так і на окремі його частини. Виробник (виконавець, продавець) повинен попереджати споживача про наявність терміну служби (придатності) товару (наслідків роботи) або його частини, обов'язкові умови його використання та можливі наслідки в разі їх невиконання, а також про необхідні дії після закінчення цього терміну. Якщо для безпечного використання товарів (робіт, послуг), їх зберігання, транспортування та утилізації необхідно дотримуватись спеціальних правил, виробник (виконавець) зобов'язаний розробити такі правила та довести їх до продавця або споживача, а продавець - до споживача. Товари (роботи, послуги), на які актами законодавства або іншими нормативними документами встановлено обов'язкові вимоги щодо забезпечення безпеки життя, здоров'я споживачів, їх майна, навколишнього природного середовища, підлягають обов'язковій сертифікації згідно з чинним законодавством. Реалізація та використання таких товарів (у тому числі імпортих), виконання робіт та надання послуг без сертифіката відповідності забороняються. Підставою для дозволу на ввезення таких товарів на територію України є поданий до митних органів сертифікат відповідності, виданий або визнаний уповноваженими на те органами. Відповідальність за порушення вимог щодо безпеки товарів (робіт, послуг), передбачених цим пунктом, визначається цим Законом та іншими законодавчими актами.

Якщо встановлено, що при дотриманні споживачем правил використання, зберігання чи транспортування товарів (наслідків робіт) вони завдають або можуть завдати шкоди життю, здоров'ю, майну споживача чи навколишньому природному середовищу, виробник (виконавець, продавець) зобов'язаний негайно припинити їх виробництво (реалізацію) до усунення причин шкоди, а в необхідних випадках - ужити заходів до вилучення їх з обороту та відкликання від споживачів. Якщо причини, що завдають шкоди, усунути неможливо, виробник (виконавець) зобов'язаний зняти такі товари

(роботи, послуги) з виробництва, вилучити із обороту, відкликати від споживачів. У разі невиконання цих обов'язків зняття товарів (робіт, послуг) з виробництва, вилучення з обороту та відкликання від споживачів провадиться за приписом органів виконавчої влади, що здійснюють контроль за безпекою товарів (робіт, послуг). Виробник (виконавець) зобов'язаний відшкодувати у повному обсязі завдані споживачам збитки, пов'язані з відкликанням товарів (робіт, послуг).

Створюючи новий (модернізований) товар, розробник повинен подати технічну документацію відповідному органу для проведення державної експертизи на його відповідність вимогам щодо безпеки життя, здоров'я і майна споживачів, а також навколишнього природного середовища. Виробник (виконавець) зобов'язаний інформувати споживача про можливий ризик і про безпечне використання товару (роботи, послуги) за допомогою прийнятих у міжнародній практиці позначень.

Важливе значення законодавство надає правовому регулюванню безпеки харчових продуктів. Регламентуючи це питання, Закон України "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини (від 23.12.1997 р.) установив, що будь-який харчовий продукт (крім виготовленого для особистого споживання), продовольча сировина і супутні матеріали не можуть бути ввезені, виготовлені, передані на реалізацію, реалізовані або використані іншим чином без документального підтвердження їх якості та безпеки.

Документами, що підтверджують якість і безпеку харчових продуктів, продовольчої сировини та супутніх матеріалів, є:

- 1) декларація про відповідність, що видається виробником продукції на кожен партію харчових продуктів, продовольчої сировини, супутніх матеріалів, або:
- 2) сертифікат відповідності чи свідоцтво про визнання відповідності, що видаються на:
 - а) харчові продукти та супутні матеріали, призначені для реалізації на внутрішньому ринку України;
 - б) продовольчу продукцію вітчизняного виробництва, призначену для експорту (якщо це передбачено умовами контракту чи міжнародною угодою, у якій бере участь Україна);
- 3) висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи, свідоцтво про державну реєстрацію, гігієнічний сертифікат, що видаються:
 - а) висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи на нові харчові продукти, харчові продукти та продовольчу сировину промислового виробництва, супутні матеріали;
 - б) свідоцтво про державну реєстрацію на спеціальні харчові продукти;
 - в) гігієнічний сертифікат на кожен партію плодовоовочевої, плодово-ягідної та баштанної продукції, вирощеної в Україні та призначеної для реалізації на внутрішньому ринку чи подальшої промислової переробки, на кожен партію харчових продуктів, продовольчої сировини та супутніх матеріалів, призначену для експорту (якщо це передбачено умовами контракту чи міжнародною угодою, у якій бере участь Україна);
- 4) ветеринарні документи (ветеринарна довідка, ветеринарне свідоцтво, ветеринарний сертифікат), що видаються:
 - а) ветеринарна довідка на кожен партію (тушу) продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження (щодо їх ветеринарно-санітарної якості та безпеки), призначених для реалізації в межах адміністративного району;
 - б) ветеринарне свідоцтво на кожен партію (тушу) продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження (щодо їх ветеринарно-санітарної якості та безпеки),

призначених для реалізації в межах України;

в) ветеринарний сертифікат (міжнародний ветеринарний сертифікат) на кожен партію продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження, призначену для експорту;

5) сертифікат якості та карантинний дозвіл, що видаються на:

а) зерно та продукти його переробки;

б) картоплю, овочі, плоди, ягоди й баштанні культури (крім харчових продуктів зазначеної групи промислового виробництва).

Відповідні вимоги щодо якості продукції визначені й Законом України "Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них" (від 06.02.2003 р.).

Порядок поводження з неякісною, небезпечною продукцією регламентується й Законами України "Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції" (14.01.2000 р.), "Про відходи" (05.03.1998 р.), "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" (24.02.1994 р.), "Про охорону навколишнього природного середовища" (25.06.1991 р.) та іншими нормативно-правовими актами.

§ 4. Правове регулювання поводження з небезпечними речовинами

Небезпечна речовина - хімічна, токсична, вибухова, окислювальна, горюча речовина, біологічні агенти та речовини біологічного походження (біохімічні, мікробіологічні, біотехнологічні препарати, патогенні для людей і тварин мікроорганізми тощо), які становлять небезпеку для життя та здоров'я людей і довкілля, сукупність властивостей речовин і/або особливостей їх стану, внаслідок яких за певних обставин може створитися загроза життю та здоров'ю людей, довкіллю, матеріальним і культурним цінностям. Порохова маса небезпечних речовин - нормативно встановлена маса окремої небезпечної речовини або категорії небезпечних речовин чи сумарна маса небезпечних речовин різних категорій.

Поводження з небезпечними речовинами регламентується правилами, які встановлені Законами України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991), "Про санітарно-епідеміологічне благополуччя населення" (1994), "Про пестициди і агрохімікати" (1995), "Про відходи" (1998), "Про ліцензування певних видів господарської

діяльності" (2000), "Про перевезення небезпечних вантажів" (2000), "Про об'єкти підвищеної небезпеки" (2001) та іншими нормативно-правовими актами.

Загальні положення щодо поводження з небезпечними речовинами визначені у статті 52 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища". Установлено, що підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані дотримуватися правил транспортування, зберігання і застосування засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів, з тим щоб не допустити забруднення ними або їх складовими навколишнього природного середовища і продуктів харчування. При створенні нових хімічних препаратів і речовин, інших потенційно небезпечних для навколишнього природного середовища субстанцій повинні розроблятися та затверджуватися у встановленому законодавством порядку допустимі рівні вмісту цих речовин у об'єктах навколишнього природного середовища та продуктах харчування, методи визначення їх залишкової кількості й утилізації після використання. Вміст природних і штучних домішок, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища або здоров'я людей, у таких препаратах, а також сировині, що використовується для їх виробництва, не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених відповідно до законодавства. Екологічні вимоги при виробництві, зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні, захороненні токсичних та інших небезпечних для навколишнього природного середовища і здоров'я людей речовин, віднесення хімічних речовин до категорії токсичних та їх класифікація за ступенем небезпечності визначаються нормативними документами на підставі висновку державної екологічної експертизи та погоджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я і спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

За законодавством експлуатація об'єкта, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, дозволяється лише при отриманні на це письмового дозволу від обласної, Київської або Севастопольської міської державної адміністрації, виконавчих органів селищної або міської рад. Для отримання дозволу суб'єкт господарської діяльності подає заяву, до якої додаються: декларація безпеки; договір обов'язкового страхування відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна аваріями на об'єктах, де застосовуються небезпечні речовини; план локалізації та ліквідації аварій на відповідних об'єктах; висновки передбачених законом державних і в разі наявності громадських експертиз та інші документи, передбачені статтею 13 Закону України "Про об'єкти підвищеної небезпеки".

Законодавство також установлює певні вимоги щодо перевезення небезпечних речовин. Так, Закон України "Про перевезення небезпечних речовин" (від 06.04.2000 р.) визнає небезпечними речовинами -речовини, віднесені до таких класів: клас 1 - вибухові речовини та вироби; клас 2 - гази; клас 3 - легкозаймисті розчини; клас 4.1 - легкозаймисті тверді речовини; клас 4.2 - речовини, схильні до самозаймання; клас 4.3 - речовини, що виділяють легкозаймисті гази при стиканні з водою; клас 5.1 - речовини, що окислюють; клас 5.2 - органічні пероксиди; клас 6.1 - токсичні речовини; клас 6.2 - інфекційні речовини; клас 7 - радіоактивні матеріали; клас 8 - корозійні речовини; клас 9 - інші небезпечні речовини та вироби. Під перевезенням небезпечних вантажів

розуміється діяльність, пов'язана з переміщенням небезпечних вантажів від місця їх виготовлення чи зберігання до місця призначення з підготовкою вантажу, тари, транспортних засобів та екіпажу, прийманням вантажу, здійсненням вантажних операцій і короткостроковим зберіганням вантажів на всіх етапах переміщення.

Згідно Закону України "Про перевезення небезпечних речовин" транспортні засоби, якими перевозяться небезпечні вантажі, повинні відповідати вимогам державних стандартів, безпеки, охорони праці й екології, а також у встановлених законодавством випадках мати відповідне маркування і свідоцтво про допущення до перевезення небезпечних вантажів. У разі дорожнього перевезення небезпечних вантажів відповідні свідоцтва, згідно з законодавством, видаються Державтоінспекцією Міністерства внутрішніх справ України (стаття 19). Перевезення небезпечних вантажів допускається за наявності відповідно оформлених перевізних документів, перелік і порядок подання яких визначається нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність транспорту (стаття 20). Має бути забезпечений фізичний захист і супроводження небезпечних вантажів у порядку, встановленому нормативно-правовими актами з питань перевезення небезпечних вантажів залежно від їх класифікації та виду транспорту, яким вони перевозяться (стаття 21). Відповідальність суб'єктів перевезення небезпечних вантажів підлягає обов'язковому страхуванню у встановленому порядку. Здоров'я і життя працівників, які беруть участь у перевезенні небезпечних вантажів, підлягають обов'язковому страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання у встановленому порядку (стаття 22).

§ 5. Правове регулювання поводження з відходами

Вирішення проблеми знешкодження й утилізації відходів є однією з центральних у забезпеченні охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів. Відходи забруднюють ґрунт, води, повітря, займають під звалищами, відвалами значні площі. Їх утворення є наслідком переробки природної сировини у процесі матеріального виробництва, та споживання продуктів цього виробництва населенням. Щороку на підприємствах України утворюється близько 100 мільйонів тонн токсичних відходів. З них до найбільш небезпечних за європейськими стандартами (I-III класи безпеки) належить 2, 5-3, 5 мільйона тонн. Кількість підприємств, на яких фіксуються токсичні

відходи, перевищує 2500. Загальний обсяг накопичення токсичних відходів становить 4, 4 мільярда тонн. У цілому розрив між: прогресуючим накопиченням токсичних відходів і заходами з їх утилізації та знешкодження загрожує поглибленням екологічної кризи та загостренням соціально-економічної ситуації в Україні. З метою забезпечення утилізації, знешкодження, переробки й безпечного зберігання відходів в Україні здійснюються заходи організаційного, технологічного, економічного та правового характеру. Сучасне законодавство про відходи складається з Постанови Верховної Ради України від 5 березня 1998 року "Про основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки", Законів України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991 р.), "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населених" (1994 р.), "Про поводження з радіоактивними відходами"(1995 р.), "Про металобрухт" (1999 р.), "Про відходи" (1998 р.), "Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання" 2000 р.), "Про охорону атмосферного повітря"(1992 р.), "Про пестициди і агрохімікати" (1995 р.), Водного кодексу України (1995 р.), Кодексу України про надра (1994 р.) та інших нормативно-правових актів.

Державна політика щодо поводження з відходами, що відображена у законодавстві, здійснюється за наступними напрямками: а) забезпечення повного збирання і своєчасного знешкодження та видалення відходів, а також дотримання правил екологічної безпеки при поводженні з ними; б) зведення до мінімуму утворення відходів і зменшення їх небезпечності; в) забезпечення комплексного використання матеріально-сировинних ресурсів; г) сприяння максимально можливій утилізації відходів шляхом прямого повторного чи альтернативного використання ресурсно-цінних відходів; ґ) забезпечення безпечного видалення відходів, що не підлягають утилізації, шляхом розроблення відповідних технологій, екологічно безпечних методів і засобів поводження з відходами; д) організація контролю за місцями чи об'єктами розміщення відходів для запобігання шкідливому впливу їх на навколишнє природне середовище та здоров'я людини; е) здійснення комплексу науково-технічних і маркетингових досліджень для виявлення та визначення ресурсної цінності відходів з метою їх ефективного використання; є) сприяння створенню об'єктів поводження з відходами; ж) забезпечення соціального захисту працівників, зайнятих у сфері поводження з відходами; з) обов'язковий облік відходів тощо.

Слід зазначити, що у процесі формування вітчизняного законодавства про відходи враховується європейський досвід у вирішенні відповідних проблем.

Зокрема, законодавство України сприйняло ключові положення Директиви Ради Міністрів ЄС 91/689/ЄЕС щодо небезпечних відходів (має на меті сформулювати загальне визначення небезпечних відходів і запровадити жорстку уніфікацію в роботу з такими відходами). Так, відповідно до зазначеної директиви в Законі України "Про відходи" дано визначення поняття "небезпечні відходи" (відходи, що мають такі фізичні, хімічні, біологічні чи інші небезпечні властивості, які створюють або можуть створити значну небезпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я людини і які потребують спеціальних методів і засобів поводження з ними). Згідно з цим визначенням встановлено й перелік небезпечних відходів, який включено до Переліку отруйних речовин, у тому числі токсичних промислових відходів, продуктів біотехнологій та інших біологічних агентів, виробництва, зберігання і транспортування, використання, знищення

й утилізація яких здійснюються за наявності дозволу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 1995 року №440*. На виконання міжнародних зобов'язань України, що впливають із її участі в Базельській конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням (1989 р.) з урахуванням Постанови про контроль і нагляд за транспортуванням відходів усередині Європейського Співтовариства, за його межі і в ЄС 259/93/ЄЕС, було затверджено постановою №1120 від 13 липня 2000 року Кабінету Міністрів України Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією. Цим Положенням установлюються окремі режими, що регулюють перевезення в межах ЄС, імпорт, експорт і транзитні переміщення, а також різні вимоги залежно від того, чи призначені відходи для переробки або поховання. У перспективі мають бути трансформовані до законодавства України й інші приписи відповідних міжнародно-правових актів. Це, зокрема, стосується Директиви про спалення небезпечних відходів 94/67/ЄЕС, що встановлює певні вимоги й домагається дотримання умов експлуатації заводів для спалення небезпечних відходів і гранично допустимих величин викидів цих підприємств (за допомогою дозволів), а також Директиви про вимоги до дозволів і експлуатаційних обмежень для нових муніципальних сміттєспалювальних заводів 89/369/ЄЕС, Директиви про вимоги до дозволів і експлуатаційних обмежень до діючих муніципальних сміттєспалювальних заводів 89/429/ЄЕС, Рамкової директиви про боротьбу із забрудненням повітря промисловими підприємствами 84/360/ЄЕС, Директиви Ради Міністрів ЄС 75/439/ЄЕС, що передбачає створення уніфікованої системи збору, перероблення, зберігання і видалення відпрацьованих масел та ін.

Головним напрямком вирішення проблеми забруднення довкілля відходами є їх утилізація. Під утилізацією відходів розуміється їх (відходів) використання як вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів. При цьому утилізація відходів має не тільки велике екологічне значення (сприяє захисту довкілля від негативного впливу відходів), а й економічне та забезпечує ощадливе використання матеріально-сировинних і енергетичних ресурсів.

З метою забезпечення утилізації відходів законодавство покладає на суб'єктів господарської діяльності певні обов'язки. Вони, зокрема, зобов'язані: забезпечувати приймання й утилізацію використаних пакувальних матеріалів і тари, у яких знаходилася продукція цих підприємств, установ та організацій-суб'єктів господарської діяльності, або укладати угоди з відповідними організаціями на їх збирання й утилізацію; на основі матеріально-сировинних балансів виробництва виявляти та вести первинний поточний облік кількості, типу й складу відходів, що утилізуються, і подавати щодо них статистичну звітність у встановленому порядку; забезпечувати повне збирання, належне зберігання та недопущення знищення й псування відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, що відповідає вимогам екологічної безпеки; здійснювати організаційні, науково-технічні та технологічні заходи для максимальної утилізації відходів, реалізації чи передачі їх іншим споживачам або підприємствам, установам та організаціям, що займаються збиранням, обробленням та утилізацією відходів; мати ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами і/або на право провадження діяльності, пов'язаної із збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини, і/або дозвіл на транскордонне перевезення небезпечних відходів; передбачати при укладанні угод на поставку в

Україну товарної продукції утилізацію чи вивезення з України використаних пакувальних матеріалів і тари; виконувати обов'язки, передбачені законодавством, щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища відходами.

З метою забезпечення збирання, оброблення, збереження й аналізу інформації про об'єкти утворення, оброблення й утилізації відходів ведеться їх реєстр, у якому визначаються номенклатура, обсяги утворення, кількісні та якісні характеристики відходів, інформація про поводження з ними та заходи щодо зменшення обсягів утворення відходів і рівня їх небезпеки. Реєстр об'єктів утворення, оброблення й утилізації відходів ведеться на підставі звітних даних виробників відходів, відомостей спеціально уповноважених органів виконавчої влади у сфері поводження з відходами. Порядок ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення й утилізації відходів визначається Кабінетом Міністрів України.

Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення утилізації відходів, визначені законодавством, передбачають: надання суб'єктам підприємницької діяльності, які утилізують, зменшують обсяги утворення відходів і впроваджують у виробництво маловідходні технології, відповідно до законодавства податкових, кредитних та інших пільг; надання в установленому законодавством порядку податкових, кредитних та інших пільг суб'єктам підприємницької діяльності, які здають відходи як вторинну сировину та займаються збиранням і заготівлею таких відходів; визначення пріоритетів щодо фінансування за державним контрактом підприємств, що впроваджують маловідходні технології, обробляють і утилізують відходи; цільове фінансування науково-дослідних робіт з конкретних проблем утилізації відходів і зменшення їх утворення; надання можливості залишати частину коштів від платежів за розміщення відходів на фінансування заходів щодо утилізації відходів і зменшення обсягів їх утворення відповідно до обґрунтованих інвестиційних проектів і програм; створення фондів для цільового фінансування заходів щодо утилізації відходів за рахунок добровільних внесків виробників відходів, їх власників, вітчизняних та іноземних суб'єктів господарської діяльності, окремих громадян, екологічного страхування тощо.

З метою стимулювання заходів щодо утилізації відходів суб'єктам господарської діяльності, які утилізують відходи в процесі виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), здійснюють їх збирання і заготівлю, будівництво підприємств і цехів, а також організують виробництво устаткування для утилізації відходів, беруть пайову участь у фінансуванні заходів щодо утилізації відходів і зменшення обсягів їх утворення, можуть надаватися відповідно до законодавства України: а) пільги щодо оподаткування прибутку від реалізації продукції, виготовленої з використанням відходів; б) пріоритетне державне кредитування; в) спеціальні державні субсидії на зменшення відсотків за банківські кредити, пов'язані з інвестиціями, що спрямовуються на утилізацію відходів і виготовлення відповідного устаткування; г) дотації з Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів для перевезення відходів (вторинної сировини) чи напівфабрикатів, одержаних з цих відходів; г) інформація щодо технологічних можливостей утилізації відходів; д) дотації з фондів охорони навколишнього природного середовища й інших джерел; е) пільги щодо поповнення обігових коштів підприємств, установ та організацій - суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють збирання і заготівлю, оброблення (перероблення) і утилізацію відходів як вторинної сировини, за умови цільового використання цих коштів для придбання та переробки таких відходів. Місцеві органи виконавчої влади й органи

місцевого самоврядування можуть визначати у межах своїх повноважень додаткові заходи, пов'язані із стимулюванням утилізації відходів і зменшенням обсягів їх утворення. Для фінансування цих заходів можуть залучатися кошти місцевих бюджетів, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільні внески підприємств, установ, організацій, громадян та їх об'єднань, а також кошти Державного бюджету України, передбачені на проведення заходів, що включаються в Державну програму соціального й економічного розвитку України.

Питання для самоконтролю

1. Які правові вимоги щодо забезпечення екологічної безпеки при розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції, введенні в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів?
2. Назвіть правові вимоги щодо безпеки продуктів.
3. У чому полягає правове регулювання поведінки з небезпечними речовинами, а в чому - з відходами?

§ 6. Правове забезпечення радіаційної безпеки

Радіаційна безпека - дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення та навколишнє природне середовище, встановлених нормами, правилами та стандартами з безпеки. Під нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки розуміються критерії, вимоги й умови забезпечення безпеки під час використання ядерної енергії. Вони приймаються з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій у сфері використання ядерної енергії. Дотримання норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки є обов'язковим при здійсненні будь-якого виду діяльності у сфері використання ядерної енергії.

Із врахуванням зазначених норм, правил і стандартів визначаються заходи щодо забезпечення: а) захисту населення, середовища їх перебування, персоналу ядерних установок, джерел іонізуючого випромінювання від радіаційного впливу; б) радіаційної безпеки при поводженні з ядерними матеріалами й експлуатації ядерних установок; в)

безпеки при поводженні з радіоактивними відходами.

Безпосередньо ці заходи на законодавчому рівні визначаються в Законах України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (від 08.02.1995 р.), "Про поводження з радіоактивними відходами (від 30.06.1995 р.), "Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання" від 14.01.1998 р.), "Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії" (від 11.01.2000 р.), "Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання" (від 19.10.2000 р.), "Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення" (від 13.12.2001 р.), "Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки" (від 24.06.2004 р.).

Захист населення, середовища їх перебування, персоналу ядерних установок, джерел іонізуючого випромінювання від радіаційного впливу. Згідно статті 3 Закону України "Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання" кожна людина, яка проживає або тимчасово перебуває на території України, має право на захист від впливу іонізуючого випромінювання. Встановлено також (стаття 5 Закону), що основна дозова межа індивідуального опромінення населення не повинна перевищувати 1 мілізіверта ефективної дози опромінення за рік, при цьому середньорічні ефективні дози опромінення людини, віднесеної до критичної групи, не повинні перевищувати встановлених цією статтею основних дозових меж опромінення незалежно від умов і шляхів формування цих доз.

Основна дозова межа індивідуального опромінення персоналу об'єктів, на яких здійснюється практична діяльність, введених в експлуатацію після набрання чинності цим Законом, не повинна перевищувати 20 мілізівертів ефективної дози опромінення на рік, при цьому допускається її збільшення до 50 мілізівертів за умови, що середньорічна доза опромінення протягом п'яти років підряд не перевищує 20 мілізівертів. Основна дозова межа індивідуального опромінення персоналу об'єктів, на яких здійснюється практична діяльність, введених в експлуатацію до набрання чинності цим Законом, не повинна перевищувати 50 мілізівертів ефективної дози опромінення за будь-які 12 місяців роботи підряд, з поступовим зменшенням дозової межі опромінення до 20 мілізівертів за рік протягом перехідного періоду. Тривалість перехідного періоду визначається органом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки для конкретних умов практичної діяльності (стаття 6 Закону України "Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання").

Закон встановив також правила радіаційної стандартизації та нормування, обов'язки юридичних і фізичних осіб щодо захисту людини у випадку радіаційної аварії, порядок захисту людини від радіонуклідів, що містяться у будівельних матеріалах і продуктах харчування, а також забезпечення захисту людини під час лікування та здійснення медичної діагностики.

Встановлена й система контролю та обліку доз опромінення населення, яка спрямована на визначення критичних груп людей (однорідна за умовами життя, віком і статтю група, яка може отримати максимальні ефективні дози опромінення за певним шляхом опромінення внаслідок практичної діяльності) залежно від умов і місця проживання чи розташування робочих місць і реєстрацію індивідуальних доз опромінення осіб, віднесених до критичної групи. Щодо осіб з критичної групи людей здійснюється обов'язковий контроль та облік індивідуальних доз опромінення за умови, що величина ефективної дози опромінення будь-якої людини з критичної групи перевищує дозову

межу, яка встановлена відповідними нормативами. Облік індивідуальних доз опромінення людей, віднесених до критичної групи, ведеться в районному (міському) дозовому реєстрі опромінення, організацію ведення якого здійснюють місцеві органи виконавчої влади.

Згідно законодавства населення територій, на яких розмішуються підприємства по видобуванню уранових руд, ядерні установки, об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами, має право на соціально-економічну компенсацію ризику від їх діяльності, зокрема на: використання частини коштів, які інвестуються в будівництво установок і об'єктів, для будівництва об'єктів соціального призначення; встановлення пільгового режиму енергоспоживання в районі розташування атомних електростанцій; здійснення заходів, передбачених законодавством про охорону навколишнього природного середовища; використання частини коштів, віднесених на собівартість виробленої на діючих АЕС електроенергії, на соціально-економічний розвиток території. Види, обсяги, джерела та порядок надання компенсацій, а також визначення територій, на які поширюються заходи соціально-економічної заінтересованості, встановлюються Кабінетом Міністрів України за погодженням з місцевими органами державної влади і самоврядування на підставі науково-економічного обґрунтування (стаття 12 "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку"). Передбачено також; право громадян на відшкодування шкоди, зумовленої негативним впливом іонізуючого випромінювання.

Забезпечення радіаційної безпеки при поводженні з ядерними матеріалами й експлуатації ядерних установок. Ядерний матеріал - будь-який вихідний або спеціальний розщеплювальний матеріал. Вихідним матеріалом є уран, який містить ізотопи в тому співвідношенні, у якому вони є в природному урані; уран, збагачений на ізотопи 235; торій; будь-яка із зазначених речовин у формі металу, сплаву, хімічної сполуки або концентрату; будь-який інший матеріал, що містить одну або декілька із зазначених речовин у концентрації, встановленій нормами, правилами й стандартами з безпеки. Спеціальним матеріалом, що розщеплюється, є: плутоній-239; уран-233; уран, збагачений ізотопами 235 і 233; будь-який матеріал, що містить одну або кілька із зазначених речовин.

Ядерні матеріали є виключно загальнодержавною власністю. Під час використання ядерних матеріалів обов'язковим є дотримання норм, правил, стандартів та умов, що забезпечують ядерну безпеку. Вимоги зазначених норм, правил і стандартів приймаються в установленому законодавством України порядку з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій у сфері використання ядерної енергії.

Важливою умовою використання ядерних матеріалів є забезпечення їх фізичного захисту, цілями якого є: створення державою умов, які зводили б до мінімуму можливість несанкціонованого вилучення ядерного матеріалу, а також можливість і наслідки будь-яких навмисних актів щодо ядерної установки або ядерного матеріалу, транспортного засобу, призначеного для перевезення ядерного матеріалу, які можуть прямо або опосередковано створити загрозу для здоров'я або безпеки населення в результаті радіаційного впливу; надання необхідної інформаційної та технічної допомоги державним органам, які здійснюють оперативні-розшукові заходи щодо повернення зниклого ядерного матеріалу. Забезпечення фізичного захисту ядерних матеріалів є обов'язковою умовою для надання дозволу на будівництво й експлуатацію ядерних установок, виготовлення, використання, зберігання та перевезення ядерних матеріалів.

Рівень фізичного захисту ядерних матеріалів під час міжнародних перевезень повинен відповідати міжнародним договорам, учасником яких є Україна. Порядок державного регулювання фізичного захисту ядерних матеріалів визначає Кабінет Міністрів України. Відповідальність за забезпечення фізичного захисту ядерних матеріалів несе експлуатуюча організація. За законодавством особи, що бажають виконувати роботи з ядерним матеріалом, допускаються до такої роботи лише за наявності позитивних висновків спеціальної перевірки всіх відомостей, що вони подали про себе. Спеціальну перевірку виконують на підставі відповідного запиту державні органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність згідно з законодавством. Порядок проведення спеціальної перевірки встановлює Кабінет Міністрів України.

Щодо ядерного матеріалу, який використовується в мирних цілях у межах території України, під її юрисдикцією або знаходиться під її контролем, застосовується державна система гарантій запобігання використанню його (ядерного матеріалу) у воєнних цілях. Державна система гарантій базується на Законі України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (1995 р.), положеннях міжнародних і двосторонніх договорів, учасником яких є Україна, і включає: державну систему обліку та контролю ядерних матеріалів; державну систему експортно-імпортного контролю ядерних матеріалів, обладнання і технологій. Організацію та ведення державного обліку і контролю ядерних матеріалів в Україні здійснює орган державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки. Відповідальність за здійснення обліку та контролю ядерних матеріалів на ядерних установках несе експлуатуюча організація. Експорт ядерних матеріалів, обладнання та технологій перебуває під контролем держави і здійснюється в рамках державної системи експортного контролю. Ліцензії на експорт ядерних матеріалів, обладнання та технологій надаються в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Забороняється міжнародна передача ядерних матеріалів (імпорт та експорт ядерних матеріалів, обладнання і технологій, які підпадають під Гарантії Міжнародного агентства по атомній енергії), що використовуються в межах території України, під її юрисдикцією, або міжнародна передача, яка здійснюється під її контролем в іншій державі, якщо вони: не взяли на себе зобов'язань щодо використання ядерних матеріалів, обладнання та технологій виключно в мирних цілях; не Гарантували ефективного фізичного захисту ядерних матеріалів для запобігання несанкціонованому використанню або поводженню з ними; не підтвердили наявності державної системи обліку та контролю ядерних матеріалів; не взяли на себе зобов'язань щодо умов реекспорту ядерних матеріалів, обладнання та технологій третім державам.

Ядерний матеріал, який підлягає Гарантіям або такий, що повинен підлягати Гарантіям і є предметом міжнародної передачі, розглядається як такий, що перебуває під відповідальністю: держави-відправника - у разі імпорту в Україну до моменту, коли така відповідальність знімається з держави-відправника відповідно до контракту, але не пізніше моменту прибуття ядерного матеріалу до пункту призначення на території України; України - у разі експорту з України до моменту, коли держава-одержувач бере на себе таку відповідальність відповідно до контракту, але не пізніше моменту прибуття ядерного матеріалу до пункту призначення держави-одержувача. Україна не несе відповідальності за ядерний матеріал, якщо він перевозиться через її територію, над нею або на її літаках, за умови, що цей ядерний матеріал відповідно до контракту про перевезення є власністю іншої держави.

Ядерні установки - об'єкти по виробництву ядерного палива, ядерні реактори, які включають критичні та підкритичні збірки; дослідницькі реактори; атомні електростанції; підприємства й установки по збагаченню та переробці палива, а також сховища відпрацьованого палива.

При визначенні ядерної шкоди згідно частини 2 статті 1 Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (1995 р.) під ядерною установкою розуміється будь-який ядерний реактор, за винятком реактора, яким обладнаний засіб морського або повітряного транспорту з метою використання його як джерела енергії для приведення в рух цього засобу транспорту або з будь-якою іншою метою, будь-який завод, що використовує ядерне паливо для виробництва ядерного матеріалу, або будь-який завод, на якому обробляється ядерний матеріал, включаючи будь-який завод, на якому переробляється опромінене ядерне паливо, та будь-яке місце, де зберігається (складований) ядерний матеріал, за винятком місця складування, пов'язаного з перевезенням такого матеріалу, за умови, що декілька ядерних установок одного оператора, розташовані в одному місці, розглядаються як єдина ядерна установка.

Ядерні установки можуть перебувати в різних формах власності. Перелік ядерних установок, що перебувають у державній власності, визначається Кабінетом Міністрів України.

При розміщенні, проектуванні, спорудженні, введенні в експлуатацію, експлуатації та знятті з експлуатації ядерних установок мають дотримуватися встановлені відповідно до законодавства України та рекомендацій міжнародних організацій у сфері використання ядерної енергії норми, правила, стандарти, що забезпечують радіаційну безпеку.

Обов'язковою є державна експертиза техніко-економічного обґрунтування і проектів будівництва, реконструкції, зняття з експлуатації, матеріалів, які містять обґрунтування безпеки, зміни вимог і лімітів безпеки ядерних установок. Її висновки є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами сфери використання ядерної енергії. Незалежно від державної експертизи з ініціативи об'єднань громадян, а також місцевих органів державної влади і самоврядування за рахунок їх коштів або на громадських засадах організацією чи експертами може здійснюватися громадська експертиза безпеки ядерної установки. Висновки громадської експертизи є рекомендаційними і подаються в органи, які здійснюють державну експертизу, а також замовнику проекту.

Використання ядерних установок на території України базується на дозвільному принципі. Дозвіл (ліцензію) на кожен окремий вид діяльності (на проведення проектно-пошукових робіт щодо вибору майданчика для розміщення ядерної установки; проектування, будівництво, введення в експлуатацію, зняття з експлуатації, консервацію ядерної установки; на підготовку персоналу для експлуатації ядерної установки тощо) надається лише одним уповноваженим на це Кабінетом Міністрів України органом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки.

У місцях розташування ядерної установки встановлюються санітарно-захисна зона й зона спостереження. У санітарно-захисній зоні та зоні спостереження повинен здійснюватися контроль за радіаційним станом. У санітарно-захисній зоні забороняється розміщення жилих будинків і громадських споруд, дитячих лікувально-оздоровчих установ, а також промислових підприємств, об'єктів громадського харчування, допоміжних та інших споруд, не пов'язаних з діяльністю ядерної установки.

Використання для народногосподарських цілей земель і водоймищ, розташованих у санітарно-захисній зоні, можливе лише з дозволу органів державного регулювання

ядерної та радіаційної безпеки за погодженням з експлуатуючою організацією за умови обов'язкового проведення радіологічного контролю продукції, яка виробляється.

Законодавством визначаються особливі умови регулювання безпеки суден, космічних і літальних апаратів з ядерними установками. За безпеку суден та інших плавзасобів з ядерними установками відповідальність покладається на: будівельні підприємства - на етапі проектування, будівництва та введення в експлуатацію судна чи іншого плавзасобу з ядерною установкою; ліцензіата (юридична або фізична особа, що має виданий у встановленому порядку дозвіл органів державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки на здійснення певного виду діяльності) - після прийняття судна чи іншого плавзасобу з ядерною установкою або джерелом іонізуючого випромінювання в експлуатацію. Діяльність, пов'язана з використанням суден з ядерними установками або джерелами іонізуючого випромінювання, регулюється Кодексом торговельного мореплавства України. Перелік портів України, у які дозволяється заходження суден та інших плавзасобів з ядерними установками визначається Кабінетом Міністрів України. Адміністрація порту України, до якого дозволено заходження суден та інших плавзасобів з ядерними установками, повинна мати план заходів щодо захисту персоналу порту й інших осіб, що перебувають на території та в акваторії порту, на випадок аварії з такими суднами або плавзасобами й забезпечувати в разі необхідності його реалізацію. Судна й інші плавзасоби з ядерними установками або джерелами іонізуючого випромінювання, що зазнають лиха, можуть заходити в будь-який визначений переліком порт України з попереднім оповіщенням адміністрації порту. Скидання радіоактивних речовин у води океанів, морів, рік і внутрішніх водойм із суден та інших плавзасобів у розмірах, що перевищують межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки, забороняється. У разі витоку з суден та інших плавзасобів радіоактивних речовин вище встановлених меж капітани або керівники команд цих суден і плавзасобів зобов'язані здійснити всі залежні від них заходи для припинення або обмеження витоку радіоактивних речовин, їх розповсюдження в навколишнє природне середовище та невідкладно інформувати органи державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки, інші судна, порти, що знаходяться в зоні можливого радіаційного впливу. Оповіщення держав, розташованих у зоні можливого радіаційного впливу в результаті радіаційного інциденту на суднах та інших плавзасобах з ядерними установками, здійснюється відповідно до міжнародних угод та актів законодавства України.

Стосовно космічних і літальних апаратів з ядерними установками встановлено, що під час їх проектування, будівництва й експлуатації мають ураховуватись можливі аварії таких космічних і літальних апаратів, при цьому радіаційний вплив на людей і навколишнє природне середовище не повинен перевищувати меж, встановлених нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки. У разі виникнення несправності на борту космічного або літального апарату, який є власністю України, з ядерною установкою або джерелом іонізуючого випромінювання, яка може спричинити незаплановане повернення радіоактивних речовин на Землю, оповіщення заінтересованих держав і подання їм у разі необхідності допомоги здійснюються відповідно до міжнародних угод і актів законодавства України. Оповіщення місцевих органів державної влади та самоврядування й населення, подання в разі необхідності допомоги населенню здійснюється в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Фізичний захист ядерних установок здійснюється в тому ж порядку що й фізичний захист ядерних матеріалів.

Забезпечення безпеки при поводженні з радіоактивними відходами. Радіоактивні відходи - матеріальні об'єкти та субстанції, активність радіонуклідів або радіоактивне забруднення яких перевищує межі, встановлені діючими нормами, за умови, що використання цих об'єктів і субстанцій не передбачається. Правовідносини у сфері поводження з радіоактивними відходами регулюються Законом України "Про поводження з радіоактивними відходами" (1995), Законом України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (1995), Законом України "Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання" (2000), іншими актами законодавства.

Основними принципами державної політики у сфері поводження з радіоактивними відходами є: пріоритет захисту життя та здоров'я персоналу, населення та навколишнього природного середовища від впливу радіоактивних відходів згідно з державними нормами радіаційної безпеки; реалізація державної політики у сфері поводження з радіоактивними відходами шляхом розробки та виконання довгострокової Державної програми поводження з радіоактивними відходами, її перегляд і затвердження кожні три роки; забезпечення мінімального рівня утворення радіоактивних відходів, якого можна досягти на практиці; недопущення неконтрольованого накопичення радіоактивних відходів; забезпечення державного нагляду за поводженням з радіоактивними відходами; прийняття рішень щодо розміщення нових сховищ радіоактивних відходів з участю громадян, їх об'єднань, а також: місцевих органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування; Гарантування надійної ізоляції радіоактивних відходів від навколишнього природного середовища при обґрунтуванні безпеки сховищ радіоактивних відходів; зберігання радіоактивних відходів у виробників відходів обмежений час з наступною передачею спеціалізованим підприємствам по поводженню з радіоактивними відходами; заборона проведення робіт по захороненню радіоактивних відходів юридичним і фізичним особам, унаслідок діяльності яких утворюються радіоактивні відходи та які поставляють і використовують радіоактивні речовини, ядерні установки; міжнародне співробітництво у сфері поводження з радіоактивними відходами; активна науково-дослідницька діяльність у сфері поводження з радіоактивними відходами.

Державному регулюванню безпеки у сфері поводження з радіоактивними відходами підлягають такі види діяльності: ведення державного обліку радіоактивних відходів, Державного кадастру сховищ радіоактивних відходів, місць їх захоронення, а також місць їх тимчасового зберігання; проектно-пошукові роботи по вибору майданчиків для розміщення об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами; проектування об'єктів та транспортних засобів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, їх випробування, виготовлення або будівництво введення в експлуатацію, експлуатація, зняття з експлуатації об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, закриття сховищ для захоронення та проведення регламентних робіт по забезпеченню безпеки на сховищах для захоронення після їх закриття; перевезення та складування радіоактивних відходів.

Право на поводження з радіоактивними відходами мають юридичні та фізичні особи, які мають виданий у встановленому порядку дозвіл (ліцензію) органу Державного

регулювання ядерної та радіаційної безпеки на здійснення відповідного виду діяльності (ліцензіати). Ліцензіати, які виконують роботи на будь-якому етапі поводження з радіоактивними відходами, зобов'язані: забезпечувати безпеку під час проектування, вибору майданчика, будівництва, експлуатації та зняття з експлуатації споруд та обладнання, призначених для поводження з радіоактивними відходами; своєчасно здійснювати переоцінку безпеки діючих об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, з тим, щоб у разі необхідності були виконані всі практично доступні вдосконалення з метою підвищення безпеки таких об'єктів; забезпечувати розробку та реалізацію програм якості щодо безпеки поводження з радіоактивними відходами; вести власний облік радіоактивних відходів; забезпечувати фізичний захист радіоактивних відходів; забезпечувати радіаційний моніторинг місць зберігання або захоронення радіоактивних відходів; своєчасно інформувати органи державної виконавчої влади й органи місцевого самоврядування про порушення в роботі об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами; вживати заходів щодо ліквідації радіаційних аварій та їх наслідків; бути спроможними відшкодувати збитки від радіаційних аварій під час поводження з радіоактивними відходами за рахунок власних коштів або коштів страхових організацій.

Забороняється діяльність, пов'язана з поводженням з радіоактивними відходами, якщо не вжито заходів щодо забезпечення фізичного захисту, який передбачає єдину систему планування, координації та контролю за комплексом організаційних і технічних заходів, спрямованих на запобігання несанкціонованому проникненню до сховищ, доступу до радіоактивних відходів та їх використання, на своєчасне виявлення та припинення будь-яких посягань на цілісність і недоторканність споруд.

З метою уникнення неконтрольованого накопичення радіоактивних відходів і забезпечення оперативного контролю за місцезнаходженням і переміщенням радіоактивних відходів, умовами їх зберігання та захоронення ведеться державний облік радіоактивних відходів. Він включає: ведення Державного реєстру радіоактивних відходів; ведення Державного кадастру сховищ радіоактивних відходів і переліку місць тимчасового зберігання радіоактивних відходів. Для забезпечення постійного поновлення та своєчасного внесення змін до Державного реєстру радіоактивних відходів та Державного кадастру сховищ радіоактивних відходів здійснюються регулярні державні інвентаризації радіоактивних відходів і сховищ радіоактивних відходів, включаючи сховища для зберігання радіоактивних відходів на території виробників цих відходів. Порядок обліку радіоактивних відходів, зокрема порядок проведення державних інвентаризацій, встановлюється органом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки, який здійснює також нагляд за їх виконанням. Організація проведення державних інвентаризацій покладається на орган державної виконавчої влади у сфері поводження з радіоактивними відходами.

Зберігання та захоронення радіоактивних відходів дозволяється тільки у спеціально призначених для цього сховищах радіоактивних відходів. Під час зберігання або захоронення радіоактивних відходів забезпечується надійність їх ізоляції від навколишнього природного середовища системою природних і штучних бар'єрів. Радіаційна безпека сховищ радіоактивних відходів у звичайних умовах забезпечується дотриманням норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки. Радіаційна безпека сховищ радіоактивних відходів при екстремальних природних явищах (землетруси, повені, урагани тощо) чи аварійних ситуаціях забезпечується науково

обґрунтованими проектними рішеннями щодо можливих сценаріїв подій, якими буде доведено не перевищення меж, встановлених нормами, правилами і стандартами ядерної та радіаційної безпеки.

Громадянам, які проживають або працюють у районі розташування сховищ радіоактивних відходів та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, Гарантується право на компенсацію за шкоду, заподіяну цими сховищами й об'єктами. Питання про вид, обсяги та порядок надання таких компенсацій у кожному конкретному випадку вирішується Кабінетом Міністрів України.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття радіаційної безпеки.
2. Якими законами України визначаються заходи радіаційної безпеки?
3. Правові засади розміщення, проектування, спорудження ядерних установок на території України.
4. Сформулюйте поняття радіоактивних відходів. Які основні принципи державної політики у сфері поводження з ними?

§ 7. Правовий захист населення від шуму

Шумове забруднення довкілля є фізичним фактором, що створює серйозну загрозу для здоров'я людини. У Положенні про шумове забруднення, яке прийнято 44-ою Всесвітньою медичною асамблеєю (ВМА) у вересні 1992 р. у м. Марбелла в Іспанії, зазначається, що підвищений рівень шуму, що виробляється промисловими об'єктами, транспортом, аудіосистемами й іншими джерелами, здатен призвести до погіршення слуху, негативно вплинути на вегетативну й нейроендокринну системи й емоційний стан людини. З метою вирішення цієї проблеми ВМА рекомендує забезпечувати відповідне правове регулювання діяльності, пов'язаної із шумовими впливами у громадських містах, містах відпочинку тощо.

Україна має на сьогодні досить значну кількість нормативно-правових актів екологічного, санітарно-гігієнічного, транспортного, адміністративного й іншого

законодавства, які регулюють питання, пов'язані із захистом населення від небезпечних шумових впливів. У сфері екологічного законодавства це питання регулюється, насамперед, Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991 р.). Так, акцентуючи увагу на екологічних аспектах вирішення проблеми шумових впливів (тобто їх впливу не тільки на людину, а й на середовище його перебування, рослинний і тваринний світ), стаття 54 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" встановила, що місцеві ради, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні своєї діяльності зобов'язані вживати необхідних заходів щодо запобігання та недопущення перевищення встановлених рівнів акустичного й іншого шкідливого фізичного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людини в населених пунктах, рекреаційних і заповідних зонах, а також; у місцях масового скупчення та розмноження диких тварин. Інформація про фізичні фактори, у тому числі про шум, включена до складу інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічної інформації) (стаття 25). Відповідно до загальних вимог Закону (стаття 33) щодо здійснення екологічного нормування мають встановлюватися рівні допустимого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище такого фізичного фактору як шум. Важливо, що в останньому випадку Закон установив кореспондуючий зв'язок із санітарно-гігієнічним законодавством, передбачивши, що екологічні нормативи, включаючи рівні допустимого шкідливого впливу на довкілля шуму й інших фізичних факторів, повинні встановлюватися з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних правил і норм. Додержання встановлених рівнів фізичних впливів на довкілля є й однією з головних вимог Закону (стаття 56) щодо забезпечення екологічної безпеки транспортних та інших пересувних засобів і установок. Також питання захисту довкілля від шумових впливів мають вирішуватися в контексті з іншими вимогами Закону щодо охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки в процесі розташування, проектування, будівництва, реконструкції та експлуатації виробничих та інших господарських об'єктів. Шумозахисний аспект знаходить своє відбиття й у нормативно-правових актах, прийнятих відповідно до Закону, що регламентують здійснення екологічної експертизи (зокрема, відповідно до Інструкції про проведення державної екологічної експертизи, затвердженої наказом Мінекобезпеки України від 12.07.1995 р., документація може вважатися такою, що відповідає природоохоронним вимогам, якщо нею передбачається захист довкілля від шкідливого впливу фізичних факторів-шуму, вібрації тощо), екологічного моніторингу (зокрема, відповідно до Положення про державну систему моніторингу довкілля, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 р., здійснення спостережень у місцях проживання й відпочинку населення в частині фізичних факторів, включаючи шумового, покладається на МОЗ України) та інших видів діяльності, пов'язаної з охороною довкілля.

Конкретний перелік заходів щодо відвернення і зниження шуму міститься в статті 21 Закону України "Про охорону атмосферного повітря", а саме: створення й упровадження мал шумних машин і механізмів; удосконалення конструкцій транспортних та інших пересувних засобів й установок та умов їх експлуатації, а також утримання в належному стані залізничних і трамвайних колій, автомобільних шляхів, вуличного покриття; розміщення підприємств, транспортних магістралей, аеродромів та інших об'єктів з джерелами шуму під час планування й забудови населених пунктів відповідно до встановлених законодавством санітарно-гігієнічних вимог, будівельних норм і карт шуму; виробництво будівельних матеріалів, конструкцій, технічних засобів спорудження

житла, об'єктів соціального призначення та будівництво споруд із необхідними акустичними властивостями; організаційні заходи для відвернення та зниження виробничих, комунальних, побутових і транспортних шумів, включаючи запровадження раціональних схем і режимів руху транспорту й інших пересувних засобів і установок у межах населених пунктів. Закон містить окремий припис, що зобов'язує громадян дотримувати вимоги, встановлені з метою зниження побутового шуму у квартирах, а також у дворах жилих будинків, на вулицях, у місцях відпочинку й інших громадських місцях.

У санітарно-гігієнічному законодавстві акцент зроблено на встановленні нормативів допустимих рівнів шуму виробничого та комунального походження. Так, Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку й інфразвуку ДСН 3.3.6.037-99 встановлюють класифікацію виробничих акустичних коливань; методи гігієнічної оцінки виробничого шуму, ультразвуку й інфразвуку; параметри, які нормуються, та їх допустимі величини; вимоги до вимірювань на робочих місцях. Додержання нормативів допустимих рівнів шуму у населених пунктах регламентується Державними санітарними правилами планування та забудови населених пунктів, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24.07.1996 р. Наприклад, згідно з п. 4.3. цього документа в житловій зоні населеного пункту допускається розташування промислових підприємств, які не є джерелами викидів шкідливих речовин, не створюють шуму, вібрації, електромагнітних та іонізуючих випромінювань вище нормативних рівнів, що не потребують обладнання під'їзних залізничних шляхів, інтенсивного руху автомобільного транспорту (понад 40 автомобілів за добу).

Увесь комплекс питань захисту населення від шкідливого впливу шуму врегульовано у статті 24 Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" від 24.02.1994 р. (з наступними змінами). Зокрема, згідно Закону органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні будь-яких видів діяльності з метою відвернення і зменшення шкідливого впливу на здоров'я населення шуму, зобов'язані: здійснювати відповідні організаційні, господарські, технічні, технологічні, архітектурно-будівельні й інші заходи щодо попередження утворення та зниження шуму до рівнів, установлених санітарними нормами; забезпечувати під час роботи закладів громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування, розважального та грального бізнесу, культури, при проведенні концертів, дискотек, масових святкових і розважальних заходів тощо рівні звучання звуковідтворювальної апаратури та музичних інструментів у приміщеннях і на відкритих майданчиках, а також рівні шуму в прилеглих до них жилих і громадських будівлях, що не перевищують рівнів, установлених санітарними нормами тощо.

Значне місце в законодавстві України займає регулювання заходів щодо попередження та ліквідації транспортного шуму. На це, зокрема, спрямовані положення Закону України "Про дорожній рух" (статті 49, 50), які покладають на підприємства, установи й організації, що здійснюють проектування, виробництво й експлуатацію транспортних засобів, розробку перспективних програм, комплексних схем і проектів організації дорожнього руху, а також на власників автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів і відповідальність за організацію та здійснення заходів щодо запобігання та зменшення шкідливого автотранспортного шуму. Не створення шуму в процесі перевезення є однією з умов, за якими дозволяється перевезення вантажу, згідно з п.22.3 Постанови Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. "Про Правила дорожнього

руху". А Правила видачі Сертифікатів придатності щодо шуму на місцевості цивільних повітряних суден України, що затверджені наказом Міністерства транспорту України № 432 від 06.09.1999 р., визначають процедуру видачі, заміни та припинення чинності таких Сертифікатів.

Норми адміністративного законодавства встановлюють повноваження в цій сфері органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, а також адміністративну відповідальність за порушення вимог законодавства про шум. Прикладом тут є пункт 44 статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", який відносить до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад установа правил із питань додержання тиші в громадських місцях, а також стаття 182 Кодексу про адміністративні правопорушення, яка встановлює адміністративну відповідальність громадян за порушення тиші на вулицях, площах, у парках, гуртожитках, жилих будинках та інших громадських місцях у заборонений рішеннями сільських, селищних, міських рад час.

Питання для самоконтролю

1. Якими законодавчими актами регулюється захист населення від небезпечних шумових впливів?
2. Назвіть перелік заходів щодо відвернення і зниження шуму.

§ 8. Правове регулювання відносин, що виникають у зв'язку з надзвичайними екологічними ситуаціями

Надзвичайні екологічні ситуації, що виникають унаслідок різного роду причин (господарської чи будь-якої іншої діяльності, аварій, катастроф, стихійних лих), негативно впливають на стан навколишнього природного середовища, є фактором утворення екологічної небезпеки для людини. Трансформування цього явища у юридичну категорію було забезпечено Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" та Законом України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації" (2000 р.), які дали визначення "надзвичайної екологічної ситуації", "зони надзвичайної екологічної ситуації", урегулювали інші питання, пов'язані із ліквідацією

наслідків надзвичайних екологічних ситуацій.

Згідно зі статтею 1 Закону України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації" надзвичайна екологічна ситуація - це надзвичайна ситуація, при якій на окремій місцевості сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави.

Правові норми, що забезпечують правовий режим зон надзвичайної екологічної ситуації, містяться в більш як 200 нормативно-правових актах різного рівня та юридичної сили - у Конституції та законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, актах центральних органів виконавчої влади. При цьому найбільша регулююча роль і питома вага у відповідній сфері належить нормативно-правовим актам Кабінету Міністрів України.

Аналіз правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері попередження та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій, свідчить про те, що вони утворюють складний комплексний правовий інститут, якому притаманні певні риси, що потребують поглибленого аналізу. Особливістю його є те, що дія його правових норм розповсюджується на всі сфери економіки, види виробничої та іншої господарської діяльності, де можуть виникнути техногенні інциденти з небезпечними для навколишнього природного середовища, здоров'я людей наслідками. Відповідні правові норми містяться в Законах "Про транспорт" (1994 р.), "Про трубопровідний транспорт" (1996 р.), "Про пестициди і агрохімікати" (1995 р.), "Про поводження з радіоактивними відходами" (1995 р.), "Про електроенергетику" (1997 р.), "Про захист рослин" (1998 р.), "Про меліорацію земель" (2000 р.), "Про перевезення небезпечних вантажів" (2000 р.) тощо.

Характерною рисою даного правового інституту є й поширення його правового регулювання на всі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадяни, що мають забезпечувати організацію та реалізацію заходів щодо реагування на надзвичайні ситуації із небезпечними для довкілля та здоров'я населення наслідками. Таке правове регулювання забезпечується, зокрема, Конституцією України (статті 85, 106), Законами "Про міліцію" (1990 р.), "Про Збройні сили України" (1991 р.), "Про службу безпеки України" (1992 р.), "Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України" (1992 р.), "Про ветеринарну медицину" (1992 р.), "Про місцеве самоврядування в Україні" (1997 р.), "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим" (1998 р.), "Про Раду національної безпеки і оборони України" (1998 р.), "Про війська Цивільної оборони України" (1999 р.), "Про місцеві державні адміністрації" (1999 р.), "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" (2000 р.); постанови Кабінету Міністрів України про затвердження Положення про єдину систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру від 3 серпня 1998 року, Положення про Державний координаційний центр реагування на надзвичайні ситуації на водних об'єктах від 18 серпня 1999 року тощо.

Специфіку аналізованого правового інституту значною мірою визначають норми, що передбачають спеціальні заходи щодо попередження та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій: інформаційного, фінансового, матеріально-технічного, аварійно-рятувального й іншого характеру. Вони містяться в Законах: "Про телебачення і радіомовлення" (1993 р.), "Про державну таємницю" (1994 р.), "Про зв'язок" (1995 р.), "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого

самоврядування в Україні засобами масової інформації" (1997 р.), "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" від 23.09.97 р., "Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки" від 04.02.98 р., "Про внесення змін до Закону України "Про державну таємницю" від 21.09.99 р., "Про радіочастотний ресурс України" від 01.06.2000 р. тощо. А також; зазначені норми містяться в Законах: "Про державний матеріальний резерв" (1997 р.), "Про гуманітарну допомогу" (1999 р.), "Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення" (2000 р.), "Про Державний бюджет України на 2001 рік" (2000 р.), "Про аварійно-рятувальні служби" (1999 р.) тощо.

Значна кількість норм з питань надзвичайних екологічних ситуацій міститься в екологічному законодавстві, а саме в Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища", у Законі України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації", природноресурсових кодексах і законах (з питань охорони і використання землі, надр, вод, лісу, атмосферного повітря, тваринного світу), в інших нормативно-правових актах, екологічної спрямованості.

Питання запобігання епідеміям та епізоотіям, надання медичної допомоги у випадках надзвичайних екологічних ситуацій урегульовані законодавством України про охорону здоров'я: Законами України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про ветеринарну медицину" (1996 р.), "Про карантин рослин" (1993 р.) тощо.

Після Чорнобильської катастрофи отримало розвиток як самостійний блок законодавство про ліквідацію наслідків аварії на ЧАЕС. Три основні закони, присвячені відповідним проблемам: "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" (1991 р.), "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи" (1991 р.), "Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічну безпечну систему" від 11 грудня 1998 р., що неодноразово змінювалися і доповнювалися, склали хребет даної галузі законодавства. Важливу роль у попередженні надзвичайних ситуацій в ядерній галузі відіграють також Закон України "Про поводження з радіоактивними відходами" (1995 р.) і Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (1995 р.).

Серед міжнародних багатосторонніх договорів у відповідній сфері важливе значення має Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій (1992 р.), Конвенція про ядерну безпеку (1994 р.), Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію (1986 р.), Конвенцію про допомогу у випадку ядерної аварії чи радіаційної аварійної ситуації (1986 р.), Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу (1980 р.), Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів з внесеними до неї поправками (1994 р.), Об'єднана конвенція про безпеку поводження з відпрацьованим паливом і про безпеку поводження з радіоактивними відходами (1997р.).

Міжнародними документами рекомендаційного характеру у відповідній сфері регулювання є також ряд актів МАГАТЕ, зокрема Міжнародні основні норми безпеки для захисту від іонізуючих випромінювань і безпечного поводження з джерелами випромінювання (1996 рік), Принципи поводження з радіоактивними відходами (1995 рік)

тощо.

Питання співробітництва у зазначеній сфері знайшли відображення і в ряді двосторонніх угод України з іншими державами. До їх числа відносяться, зокрема, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про співробітництво та надання взаємної допомоги в галузі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їхніх наслідків (від 27 жовтня 1998 р.).

Центральне ядро законодавства України про правовий режим зон надзвичайної екологічної ситуації складають норми, що визначають підстави для оголошення окремої місцевості такою зоною. До цих підстав, зокрема, належать:

1) значне перевищення гранично допустимих норм показників якості навколишнього природного середовища, визначених законодавством;

2) виникнення реальної загрози життю та здоров'ю великої кількості людей або заподіяння значної матеріальної шкоди юридичними, фізичними особами чи навколишньому природному середовищу внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи чи інших факторів;

3) негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі на значній території, які неможливо усунути без застосування надзвичайних заходів з боку держави;

4) негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі, які суттєво обмежують або виключають можливість проживання населення і провадження господарської діяльності на відповідній території;

5) значне збільшення рівня захворюваності населення внаслідок негативних змін у навколишньому природному середовищі.

Відповідно до Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р.1, залежно від обсягів заподіяних наслідків, технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, визначаються чотири рівні надзвичайних ситуацій - державний, регіональний, місцевий або об'єктовий.

Для визначення конкретного рівня надзвичайної ситуації встановлюються такі критерії:

1) територіальне поширення й обсяги технічних і матеріальних ресурсів, що необхідні для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; 2) кількість людей, які постраждали або умови життєдіяльності яких було порушено внаслідок надзвичайної ситуації; 3) розмір заподіяних (очікуваних) збитків.

Надзвичайною ситуацією державного рівня визнається ситуація:

1) яка поширилась або може поширитися на територію інших держав;

2) яка поширилась на територію двох чи більше регіонів України (Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя), а для її ліквідації необхідні матеріальні та технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих регіонів, але не менш як один відсоток від обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація державного рівня за територіальним поширенням);

3) яка призвела до загибелі понад 10 осіб або внаслідок якої постраждало понад 300 осіб (постраждали - особи, життю або здоров'ю яких було заподіяно шкоду внаслідок надзвичайної ситуації), чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 50 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби);

4) унаслідок якої загинуло понад 5 осіб або постраждало понад 100 осіб, чи було

порушено нормальні умови життєдіяльності понад 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки (оцінені в установленому законодавством порядку), спричинені надзвичайною ситуацією, перевищили 25 тис. мінімальних розмірів (на час виникнення надзвичайної ситуації) заробітної плати;

5) збитки від якої перевищили 150 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

6) яка в інших випадках, передбачених актами законодавства, за своїми ознаками визнається як надзвичайна ситуація державного рівня.

Надзвичайною ситуацією регіонального рівня визнається ситуація:

1) яка поширилась на територію двох чи більше районів (міст обласного значення) Автономної Республіки Крим, областей, а для її ліквідації необхідні матеріальні та технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих районів, але не менш як один відсоток обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація регіонального рівня за територіальним поширенням);

2) яка призвела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок якої постраждало від 50 до 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 тис. до 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Місцевого рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка вийшла за межі територій потенційно небезпечного об'єкта, загрожує довкіллю, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам, а для її ліквідації необхідні матеріальні та технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості потенційно небезпечного об'єкта;

2) унаслідок якої загинуло 1-2 особи або постраждало від 20 до 50 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100 до 1000 осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 2 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

Об'єктового рівня визнається надзвичайна ситуація, яка не підпадає під названі вище визначення.

Відповідна територія оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації Президентом України за пропозицією Ради національної безпеки й оборони України або за поданням Кабінету Міністрів України. Указ Президента України про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації затверджується Верховною Радою України протягом двох днів з дня звернення Президента України (стаття 6 Закону України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації").

Кабінет Міністрів України вносить подання про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації на підставі пропозицій центрального органу виконавчої влади, до відання якого віднесені питання екологічної безпеки, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування або за власною ініціативою. У статті 6 Закону України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації" визначені також положення, що мають бути відбиті в Указі Президента України про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації. До них відносяться: обставини, що стали причиною оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації; обґрунтування необхідності оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації; межі території, на якій оголошується зона надзвичайної екологічної

ситуації; заходи щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення життєдіяльності населення в зоні надзвичайної екологічної ситуації; основні заходи, що запроваджуються для подолання наслідків надзвичайної екологічної ситуації; обмеження на певні види діяльності в зоні надзвичайної екологічної ситуації; час, з якого окрема місцевість оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації, і строк, на який ця територія оголошується такою зоною.

Указ Президента України про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації має, відповідно до законодавства, негайно доводитися до відома населення через засоби масової інформації та систему оповіщення цивільної оборони.

Згідно статті 9 Закону України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації" дія правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації може бути достроково припинена Президентом України за пропозицією Ради національної безпеки й оборони України або за поданням Кабінету Міністрів України в разі усунення обставин, що стали причиною оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації, виконання заходів, які необхідно було здійснити для нормалізації екологічного стану на території зони надзвичайної екологічної ситуації.

Припинення дії правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Подання Кабінету Міністрів України про дострокове припинення дії правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації має готуватися з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади.

Згідно законодавству дострокове припинення дії правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації призводить до того, що така територія не вважається зоною надзвичайної екологічної ситуації.

Встановлено також, що межі території, на якій оголошується зона надзвичайної екологічної ситуації, можуть бути змінені з дотриманням вимог, встановлених статтею 6 Закону України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації".

Запровадження правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації передбачає виділення державою та/або органами місцевого самоврядування додаткових фінансових та інших матеріальних ресурсів, достатніх для нормалізації екологічного стану та відшкодування нанесених збитків, запровадження спеціального режиму поставок продукції для державних потреб, реалізацію комплексних і цільових програм громадських робіт (частина 2 статті 8 Закону України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації"). Кошти на забезпечення діяльності, пов'язаної з ліквідацією наслідків надзвичайних екологічних ситуацій, згідно статті 10 зазначеного Закону мають в обов'язковому порядку виділятися з державного та місцевих бюджетів, резервного фонду Кабінету Міністрів України чи інших джерел, не заборонених законом.

Реалізація зазначених законодавчих вимог забезпечується за допомогою спеціальних фінансово-правових приписів. Вони містяться:

- у Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 року, яким на місцеві ради та їх виконавчі органи покладається прийняття рішень і здійснення заходів, у тому числі фінансового характеру, щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф, стихійного лиха, епідемій, епізоотій, інших надзвичайних ситуацій, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення (статті 26, 33);

- Законі України "Про поставки продукції для державних потреб" від 22 грудня 1995 року, який визначає умови та порядок поставки на контрактній (договірній) основі продукції, необхідної для державних потреб, у тому числі для попередження надзвичайних екологічних ситуацій і ліквідації їх наслідків;
- Законі України "Про державний матеріальний резерв" від 24 січня 1997 року, який визначає загальні принципи формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення й освіження (поновлення) запасів державного матеріального резерву, призначених для виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та для виконання інших заходів, передбачених законодавством;
- "Положенні про резервний фонд Кабінету Міністрів України", затвердженого Постановою Верховної Ради України №62/96-ВР від 22 лютого 1996 року. Згідно цього Положення резервний фонд Кабінету Міністрів України утворюється відповідно до Закону України "Про бюджетну систему України") для фінансування невідкладних витрат, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями; робіт по ліквідації наслідків стихійних явищ і аварій; непередбачених витрат, пов'язаних з введенням законів; інших заходів, не передбачених і які не могли бути передбачені під час затвердження Державного бюджету України, з визначенням при цьому розміру коштів, який не може перевищувати 20 відсотків загального обсягу резервного фонду;
- Порядку створення і використання матеріальних резервів для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 308 від 29 березня 2001 року. Передбачено, що резерви використовуються тільки для: здійснення запобіжних заходів у разі загрози виникнення надзвичайних ситуацій; ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків; проведення невідкладних відновних робіт; надання громадянам, постраждалим від наслідків надзвичайних ситуацій, одноразової матеріальної допомоги для забезпечення їх життєдіяльності; розгортання й утримання тимчасових пунктів проживання та харчування постраждалих громадян;
- Порядку фінансування робіт із запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 140 від 4 лютого 1999 року. Ним, зокрема, встановлено, що фінансування заходів щодо запобігання виникненню та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій залежно від їх рівня здійснюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства на основі затверджених планів робіт, програм. Фінансування заходів щодо ліквідації надзвичайних ситуацій на об'єктах усіх форм власності здійснюється відповідно до їх рівнів: об'єктового рівня - за рахунок власних коштів підприємств, установ та організацій, на території яких виникла надзвичайна ситуація; місцевого і регіонального рівнів - за рахунок власних коштів підприємств, установ та організацій, на території яких виникла надзвичайна ситуація, і додатково - за рахунок районних резервів (місцевий рівень) та резервів Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (регіональний рівень), створених відповідно до законодавства; загальнодержавного рівня - за рахунок коштів, передбачених державним бюджетом на ці цілі, у тому числі, частково, з резервного фонду Кабінету Міністрів України; Порядку відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних обставин, затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України № 562 від 5 жовтня 1992 року. Цим документом визначається статус осіб, які постраждали від надзвичайних обставин (потерпілі), порядок забезпечення їх у разі необхідності житлом, відшкодування потерпілим заподіяних матеріальних збитків, їх працевлаштування та надання потерпілим іншої необхідної допомоги.

За наявності підстав у межах зони надзвичайної екологічної ситуації може запроваджуватися правовий режим надзвичайного стану відповідно до Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану". В умовах надзвичайного стану допускається тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України (статті 1, 2, 4, 5 Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану"). Відповідно до зазначеного правового режиму можуть вживатися такі заходи: встановлення особливого режиму виїзду і вїзду; посилення охорони громадського порядку й об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення; запровадження особливого порядку розподілення продуктів харчування та предметів першої необхідності серед населення; відселення людей з місць, небезпечних для їх проживання, обов'язковим наданням їм жилих приміщень для постійного або тимчасового проживання; проведення мобілізації ресурсів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, зміна режиму їх роботи та профілю виробничої діяльності в межах, необхідних для проведення аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт, тощо.

У разі виникнення потреби в терміновому виконанні в зоні надзвичайної екологічної ситуації великих обсягів аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт Президент України може прийняти рішення про залучення та виконання таких робіт військових частин Збройних сил України та інших утворених відповідно до закону України військових формувань.

Рішенням про встановлення правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації, з метою здійснення заходів для нормалізації екологічного стану, можуть встановлюватися обмеження на здійснення певних видів діяльності шляхом встановлення тимчасової заборони на: будівництво та функціонування об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку; застосування в господарській та іншій діяльності особливо небезпечних речовин (хімічних, радіоактивних, токсичних, вибухових тощо), засобів захисту рослин, сукупність властивостей яких і/або особливостей їх стану можуть погіршувати екологічну ситуацію в цій зоні, функціонування санаторно-курортних закладів; провадження будь-якої іншої діяльності, що становить підвищену екологічну небезпеку.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення надзвичайної екологічної ситуації.
2. Які правові норми забезпечують правовий режим зон надзвичайної екологічної ситуації?
3. Які надзвичайні ситуації визнаються надзвичайними ситуаціями державного рівня, регіонального, місцевого, об'єктового?

§ 9. Правове регулювання безпечного використання генетично змінених організмів

Науково-технічний прогрес, покликаний задовольняти постійно зростаючі потреби людства в продуктах харчування, лікарських препаратах, новітніх технологіях тощо. Традиційні технології вже неспроможні повною мірою забезпечувати існуючі потреби, і тому на заміну їм приходять нові, в основу яких покладені найсучасніші досягнення науки і техніки. Серед них - застосування у сільськогосподарській, медичній, науково-практичній та інших сферах людської діяльності живих змінених організмів, отриманих за допомогою методів сучасної біотехнології. Так, використання живих генетично змінених організмів (ЖГЗО) дозволяє вирішити низку найгостріших проблем у сільському господарстві, а саме, значно підвищити врожайність культурних рослин, покращити харчові якості рослинних продуктів, зменшити екологічне навантаження на довкілля за рахунок значного зниження використання гербіцидів, пестицидів та інших агрохімікатів. Починаючи з 70-х років минулого сторіччя за допомогою методів рекомбінації ДНК був також створений ряд нових більш продуктивних мікроорганізмів - продуцентів різноманітних біотехнологічних сполук (антибіотиків, ферментів, вітамінів, мікробних пестицидів), нових порід свійських тварин та інші.

У процесі інтенсивного розвитку ринку трансгенних або генетично змінених організмів поступово змінилося ставлення до їх споживання - від сприйняття як організмів, що створюють загрозу не більшу, ніж будь-які інші організми, - до настороженості щодо безпеки генетично модифікованих організмів. Досить поширеною є думка, що діяльність, яка пов'язана з вивільненням живих змінених організмів у довкілля, може призвести до негативних наслідків і створювати потенційну небезпеку існуючому біологічному різноманіттю внаслідок самосійного розповсюдження живих змінених організмів; неконтрольованого утворення нових генетичних конструкцій шляхом вертикального та горизонтального переносу їх генів до інших організмів, які не відносяться до категорії живих змінених організмів та інше.

Зазначена трансформація у ставленні до генетично змінених організмів є не випадковою. Адже на сьогодні є відносно незначний досвід роботи з такими організмами, невеликий й обсяг ознак, що використовується при оцінці ЖГЗО, а наукові знання ще не дозволяють повною мірою об'єктивно оцінити наслідки застосування ЖГЗО, їх вплив на здоров'я людини та довкілля. За такими обставинами на

міжнародному рівні й у багатьох країнах світу почали запроваджуватися організаційні та правові заходи щодо забезпечення біобезпеки генетично змінених організмів і продуктів, отриманих на їх основі. Так, на важливості забезпечення екологічної безпеки при використанні біотехнологій акцентувалася увага у Порядку денному на XXI сторіччя, прийнятому на Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 3-14 червня 1992 р.). Закони й інші нормативно-правові акти з питань біобезпеки живих генетично змінених організмів прийняті у США, Канаді, Німеччині, Нідерландах, Норвегії, Австрії, Росії, Естонії, Угорщині, Чехії, ПАР та у багатьох інших країнах. На початку 90-х років минулого століття було прийнято ряд директив ЄС щодо використання ЖГЗО, які заклали підвалини "Міжнародних керівних принципів безпеки в галузі біотехнології", що прийняті на Глобальній консультації експертів, призначених урядами держав, у грудні 1995 року. Ці принципи торкаються охорони здоров'я людини й екологічної безпеки при використанні біотехнологій - від наукових розробок до збуту біотехнологічної продукції, які містять організми з новими властивостями, рекомендацій щодо проведення науково обґрунтованої оцінки ризиків.

В Україні з урахуванням міжнародного досвіду також здійснюються заходи щодо забезпечення правого регулювання вирішення відповідних питань. Зокрема, важливим кроком у забезпеченні використання міжнародного досвіду в даній сфері було зроблено 12 вересня 2002 року, коли було прийнято Закон України "Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття".

Картахенський протокол по біобезпеці (прийнятий 29 січня 2002 року на нараді Конференції Сторін Конвенції про біологічне різноманіття в м. Монреалі) спрямований на забезпечення належного рівня захисту в галузі безпечної передачі, обробки та використання ЖГЗО, які є результатом сучасної біотехнології, та можуть негативно вплинути на збереження та стале використання біологічного різноманіття, з урахуванням ризику для здоров'я людини. У Протоколі особливу увагу приділено транскордонному переміщенню таких організмів. Цей документ не розповсюджується на транскордонне переміщення ЖГЗО у вигляді фармацевтичних препаратів для людини, питання щодо яких регулюються іншими відповідними міжнародними угодами або організаціями.

Цей документ передбачає обов'язкове проведення оцінки ризику перед застосуванням генетично змінених організмів у нових умовах (країнах) та процедуру попередньо обґрунтованої згоди сторін (держав), які здійснюють обмін, використання та застосування будь-яких живих генетично змінених організмів.

Протокол вимагає від кожної Сторони заходів щодо обробки, пакування й позначення ЖГЗО при їх транскордонному переміщенні.

Картахенський протокол по біобезпеці зобов'язує кожну Сторону приймати відповідні внутрішні заходи щодо порушень національного законодавства й вимог Протоколу під час переміщення ЖГЗО, а у відповідних випадках - покарання за такі порушення.

Слід зазначити, що Картахенський протокол про біобезпеку - це перший міжнародний документ із питань врегулювання безпечного використання живих змінених організмів для здоров'я людини та довкілля. Приєднання до зазначеного Протоколу дає Україні змогу застосовувати у її відносинах з іншими державами норми цього документа, які погоджені майже усіма державами-членами ООН, у тому числі Європейським Союзом, Канадою, Японією, державами Центральної та Східної Європи, а також керуючись положеннями Картахенського протоколу вдосконалювати своє власне законодавство з

питань біобезпеки.

На сьогодні таке законодавство в Україні лише починає формуватися. Його аналіз свідчить, що значна група законодавчих актів лише опосередковано регулює питання біобезпеки через загальні правові вимоги щодо охорони здоров'я людини, докілья від впливу небезпечних факторів фізичної, хімічної та біологічної природи (передбачається облік цих факторів, визначення критеріїв їх впливу на здоров'я людини, здійснення контролю за їх впливом тощо). До цих актів відносяться Основи законодавства про охорону здоров'я, Закон України "Про лікарські засоби", Закон України "Про якість та безпеку харчових продуктів", Закон України "Про пестициди та агрохімікати", Закон України "Про екологічну експертизу" та деякі інші. Наприклад, Законом України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя" (стаття 9) передбачається гігієнічна регламентація будь-яких небезпечних факторів біологічного характеру, визначення центрального органу виконавчої влади, відповідального за проведення робіт із гігієнічної регламентації небезпечних факторів, ведення Державного реєстру небезпечних факторів (у ньому мають наводитися назви небезпечних хімічних речовин і біологічних чинників, дані про їх призначення, властивості, методи індикації, біологічну дію, ступінь небезпеки для здоров'я людини, характер поведінки у навколишньому середовищі, виробництво, гігієнічні регламенти застосування тощо), встановлюється вимога щодо використання в народному господарстві та побуті будь-якого небезпечного фактора хімічної та біологічної природи лише за наявності сертифіката тощо.

Більш предметно питання біобезпеки вирішуються статтею 53 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища". За цією статтею підприємства, установи й організації зобов'язані забезпечувати екологічно безпечне виробництво, зберігання, транспортування, використання, знищення, знешкодження й захоронення мікроорганізмів, інших біологічно активних речовин і предметів біотехнології, розробляти й здійснювати заходи щодо запобігання та ліквідації наслідків шкідливого впливу біологічних факторів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини. Створення нових штамів мікроорганізмів і біологічно активних речовин має здійснюватися тільки на підставі дозволів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони здоров'я та спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів при наявності оцінки їх впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людей. При створенні зазначених організмів і речовин повинні розроблятися нормативи гранично допустимих концентрацій, методи визначення цих організмів і речовин у навколишньому природному середовищі та продуктах харчування. Виробництво і використання нових штамів мікроорганізмів та інших біологічно активних речовин може здійснюватися тільки після проведення комплексних досліджень їх впливу на здоров'я людей і навколишнє природне середовище за дозволом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони здоров'я та спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів.

Відносно детально регламентуються питання біобезпеки живих змінених організмів Постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1394 "Про затвердження Тимчасового порядку ввезення, державного випробування, реєстрації та використання трансгенних сортів рослин в Україні". Цей Тимчасовий порядок установлює механізми ввезення, державного випробування, реєстрації та використання в Україні генетично модифікованих (трансгенних) сортів рослин, що відповідають

вимогам біобезпеки. До ввезення, державного випробування, реєстрації та використання в Україні допускаються лише трансгенні сорти рослин, визнані біологічно безпечними, офіційно зареєстровані та допущені до використання в будь-якій країні, яка є членом Міжнародного союзу по охороні нових сортів рослин. Увезення в Україну трансгенних сортів рослин здійснюється за дозволом Мінагропрому. Підставою для отримання дозволу на ввезення трансгенних сортів рослин є позитивний висновок Міжвідомчої комісії з питань біобезпеки, яка створюється при Міннауки, про біобезпеку генетичної конструкції, включеної до геному цих сортів. Важливо зазначити, що Тимчасовий порядок не поширюється на сферу наукових досліджень і використання продукції, виробленої із сировини трансгенних сортів рослин.

У перспективі доцільно було б розробити та прийняти спеціальний закон, який усебічно, комплексно врегулює відносини у сфері забезпечення біобезпеки живих змінених організмів і продуктів, отриманих на їх основі.

Питання для самоконтролю

1. Організаційні та правові заходи щодо забезпечення біобезпеки генетично змінених організмів.
2. Розкажіть про Картахенський протокол.
3. Як Україною враховується міжнародний досвід правового регулювання питань безпечного використання ЖГЗО?

Література

1. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки / У кн.: Екологічне право: Особлива частина: Повний акад. курс / За ред. В.І. Андрейцева. - К., 2001. - С. 10-112.
2. Экологическое право Украины: Курс лекций / Под ред. И.И. Каракаша. - Одесса, 2001. - С. 400 - 423.
3. Шемшученко Ю.С. Конституционное право граждан Украины на безопасную окружающую среду // Весы фемиды. - 1998. - № 4. - С. 3-5.
4. Барбашова Н.В. Правове забезпечення екологічної безпеки в процесі господарської діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - К., 1999. - С18.
5. Комарницький В.М. Удосконалення правового регулювання безпечного використання генетично змінених організмів // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-теоретичний журнал. - 2004. - № 1. - С. 15-23.
6. Крупка Ю.М. Відшкодування ядерної шкоди (міжнародний і національний аспект). - К., 1999. - 200 с.
7. Комарницький В.М. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні: Монографія. - Луганськ.: РВВ ЛАВС, 2002. - 152 с.